

Vplyv požívania alkoholu v rodinách na citový, spoločenský a osobnostný vývin dieťaťa

Zuzana Čuchranová, Katarína Teplická

Abstrakt: Cieľom projektu, o ktorom informuje táto stať, bolo poukázať na vplyv požívania alkoholu v rodinách na citový vývin dieťaťa a jeho spoločenský a osobnostný rast. Celkový projekt bol realizovaný na základnej škole, kde sme zistili výrazný vplyv alkoholizmu rodičov na osobnostný a citový vývin detí. Alkoholizmus veľmi negatívne ovplyvňuje správanie sa detí v škole, ich postoj k spolužiakom, výsledky vzdelania a úroveň vedomostí. Negatívne sa tieto vplyvy odrážajú aj v charakterových vlastnostiach detí, ktoré sú utiahnuté, bojzlivé, ťažko sa adaptujú v kolektíve detí a pod. Všetky tieto dopady sme zisťovali prostredníctvom dotazníkového výskumu.

Kľúčové slová: aktivizujúca hra, brainstorming, alkoholizmus, pa-
vučina vzťahov

*„Šťastní, veselí, schopní rodičia
vychovávajú šťastné, veselé
a schopné deti.“*

Úvod

Je to nádherná predstava – vychovať šťastné, veselé a schopné deti. Avšak realizácia tohto životného cieľa je veľmi náročná a častokrát nezáleží len od rodiča a jeho vôle, či sa to podarí. Na výchovu vplývajú mnohé okolnosti života, ktoré často zmenia vytúžený cieľ na pravý opak a z detí sa stávajú ľudia, ktorí nedokážu samostatne tvorivo žiť a riešiť problémy, s ktorými sa počas života stretávajú.

Nechceme rozoberať vplyvy vonkajšieho prostredia na rodinu a dieťa, hoci táto problematika má veľa spoločného s cieľom výskumu, ktorý sme zvolili. Cieľom je zistiť vplyv požívania alkoholu a alkoholizmu rodiča na sociálny, spoločenský a osobnostný vývin dieťaťa. Táto téma bola zvolená najmä preto, že práve to, s čím sa stretávajú deti v detstve a dospievaní, má pre ich ďalší rozvoj veľký význam. Jedným z dôvodov, pre ktorý sme sa rozhodli skúmať túto problematiku, je aj fakt, že v našich dedinách sa dieťa stretne s alkoholom už v rannom detstve. Príčin vzniku alkoholizmu je neúrekom, nielen veľká nezamestnanosť a s tým súvisiaci nedostatok finančného zabezpečenia, ale taktiež rozvrátenie rodín a vzťahov, ako aj ne-

dostatok informácií a vzdelania v oblasti výchovy. Túto prácu realizujeme v ZŠ s cieľovou skupinou – žiakmi druhého stupňa základných škôl.

Teoretické východiská vplyvu požívania alkoholu a alkoholizmu rodiča na citový, spoločenský a osobnostný vývin dieťaťa

Rodina je charakterizovaná ako základná bunka spoločnosti, ako malá spoločenská skupina, ktorá spája intimita vzájomného spolužitia, každodenný kontakt, vzájomná úcta a láska, súdržnosť pri dosahovaní spoločných cieľov a rozličných potrieb.

Avšak riziká a vplyvy, ktoré na dnešnú rodinu pôsobia, sú často silnejšie ako spomínané pozitíva rodiny. Rodič sa mnohokrát dostáva do situácie, z ktorej nenachádza východisko a jediným spôsobom, kde môže rodič „ujstť“, je práve alkohol. Určite si neuvedomí na začiatku svojho problému, kde môže až takto zájsť, a neskôr je už neskoro. Tragédiou nie je len neutešený stav rodiča, ale hlavne neutešený stav dieťaťa, ktoré takto trpí najviac.

Je vedecky dokázané, že deti s rodinnou anamnézou alkoholizmu sú ohrozené zvýšeným rizikom vzniku alkoholizmu a iných problémov.

Cieľom práce však nie je skúmať osobné skúsenosti a kontakty detí s alkoholom, ale poskytnúť žiakom základné informácie o alkohole, a sústrediť pozornosť hlavne na citové reakcie dieťaťa, ktoré sa s alkoholom stretáva vo svojej vlastnej rodine.

Je pravdepodobné, že alkohol v rodine prináša veľa zla. Do akej miery dokážu byť deti vnímavé práve na tento podnet, zisťujeme pomocou priloženého dotazníka (viz ďalej).

Celý projekt je rozdelený do troch etáp, ktoré budú realizované počas jedného týždňa, v troch popoludňajších polhodinových intervaloch.

Cieľovou skupinou sú žiaci a žiačky šiesteho, siedmeho, ôsmeho a deviateho ročníka základnej školy.

1. etapa – motivácia

Aktivizačná hra: Do triedy sa prinesú rôzne fľaše – od minerálky, nealkoholických nápojov, aj nápojov alkoholických, vedie sa tvorivá diskusia o tom, či sa niekedy žiaci stretli s takýmito fľašami, kde sa s nimi stretli a za akých okolností. Po tejto začiatkovej motivácii sa žiakom upresní cieľ prednášky, t.j. čo je to alkohol, ako vznikol, aké má následky. Ešte pred prednáškou je dôležitý vstupný rozhovor, pri ktorom zistíme prvé informácie o skupine, v ktorej projekt realizujeme. Spýtame sa napríklad:

- Stretli ste sa s opitým človekom?
- Ako vyzeral?
- Ako sa správal?
- Aký ste mali pocit?

Pri úvodnom rozhovore sa žiaci všetkých spomínaných ročníkov snažili humornou formou reagovať na kladené otázky, robili si srandu a chceli zaujať. Po upozornení však začali reagovať a vnímať otázky uvedomelejšie, čo

sa odrazilo aj pri odpovediach, ktoré v mnohých prípadoch odzrkadlili už v tejto prvej fáze záporný vzťah mnohých žiakov k opitým ľuďom. Zaujímavosťou bolo, že pokiaľ v nižších ročníkoch žiaci síce spomenuli opitých ľudí – nikdy nie zo svojej rodiny, v ôsmom ročníku už boli tieto odpovede cielejšie najmä na svoju vlastnú rodinu. Najviac problémov s vyjadrením názoru na tieto otázky mali žiaci deviateho ročníka, ktorí sa viac-menej do odpovedí nezapájali, alebo ich odpovede boli veľmi strohé a všeobecné. Myslíme si, že viacerí žiaci práve spomínaného deviateho ročníka majú osobný kontakt s opitými ľuďmi vo vlastnej rodine, a práve preto je pre nich náročné o tomto probléme diskutovať otvorene.

Za najviac vnímavých a otvorených ľudí v analyzovanej oblasti pokladáme žiakov ôsmeho ročníka, ktorí nemali problém rozprávať o vlastnej rodine.

Len pre ilustráciu uvedieme názor jedného žiaka, ktorý sa vyjadril takto:

„Ja neznášam svojho otca, keď príde domov a má vypité, vôbec sa na neho nemôžem ani pozeráť, je mi úplne protivný a tie jeho sprosté reči...“

Aktivizačnú hru sme zaradili ešte pred prednáškovou časťou, pretože sme chceli žiakov motivovať k tomu, aby sami rozmyšľali nad následkami nadmerného požívania alkoholu.

Žiakov zaujala najmä motivácia, napísať čo najviac situácií, preto množstvo odpovedí na položenú otázku bolo veľké. Vyberieme len tie najzaujímavejšie a tie, ktoré sa vo viacerých prípadoch opakovali.

6. ročník

- Človek odpadáva, je mu zle, môže si zlomiť nohu. Škodí srdcu, obličkám, rozpadáva sa mu pečeň. (fyzické následky)
- Skracuje si život, môže niekoho znásilniť, nedáva si pozor na ceste, môžu ho okradnúť, môže sa udrieť, spadnúť do vody. (psychické následky)
- Hovorí nezmysly, kričí, môže urobiť veci, ktoré neskôr olutuje. (narušenie vzťahov)

7. ročník

- Človek sa raduje, ale potom vidí veci trojmo, ako liek znovu pije, môže byť útočný, rozpráva sa sám so sebou, nevie držať rovnováhu, môže spáchať samovraždu, je veľmi dotieravý, navonok je šťastný, ale vo svojom vnútri sa cíti smutný.

8. ročník

- Opitý človek robí hanbu celej rodine, bije sa, frajeruje, môže sa alkoholom priotraviť a spôsobiť traumy celej rodine. V rodine vznikajú nezhody, mamka sa hnevá na otca.
- Stratí zamestnanie a tým trpia všetci členovia rodiny, môže obťažovať a zabiť niekoho.
- Keď je niekedy niekto len trochu pripitý, môže byť aj sranda.

9. ročník

- Ten človek, ktorý sa opije, cíti sa ako na kolotoči, je nervózny, agresívny, náladový.
- Môže spôsobiť vlastnú smrť, alebo smrť iných ľudí.
- Stráca priateľov, ktorých mal a získava nových „kvázi“ priateľov – priateľov na pitie.
- Vynecháva mu pamäť, začína mu ubližovať každý, kto naozaj o neho stojí.

Odpovede žiakov boli teda veľmi rôznorodé a dotýkali sa viacerých oblastí vplyvu alkoholu (psychické, fyzické, rodinné následky).

Môžeme skonštatovať, že pokiaľ žiaci nižších ročníkov videli skôr následky fyzické a následky, o ktorých iba počuli či čítali, žiaci vyšších tried vnímali tieto fakty ako prirodzené a viac sa zamerali na následky, ktoré nejakým spôsobom ničia a ovplyvňujú medziľudské vzťahy.

Aj týmto vstupným rozhovorom sme si uvedomili, aké dôležité je so žiakmi o tomto probléme diskutovať. Ďalšou aktivitou realizovanou v tomto projekte bol *brainstorming*, ktorého cieľom bolo zistiť, do akej miery si žiaci uvedomujú následky, ktoré môže spôsobiť požívanie alkoholu.

Brainstorming: Žiakov rozdelíme do troch skupín. Ich úlohou je napísať na papier, čo všetko zlé sa môže stať následkom pitia alkoholu. Po splnení úlohy prečítame jednotlivé situácie, ktoré skupiny napísali a navzájom ich porovnáme. Ako didaktický prostriedok sme použili *ilustračnú kartu* – *Čo všetko sa môže stať, ak niekto požíval alkohol...*

Brainstorming nám potvrdil, že žiaci druhého stupňa sú informovaní o alkohole, jeho následkoch a účinkoch a uvedomujú si, aké dôležité je vedieť, prečo sa tomuto problému vyhýbať.

2. etapa – prednáška, informačná časť

Ďalšiu časť projektu tvorí prednáška, v ktorej sme deťom za pomoci názorového materiálu ukázali, čo všetko dokáže alkohol „zničiť“ a akou výraznou mierou ovplyvňuje život nielen tých, ktorí ho požívajú, ale aj všetkých ľudí v ich okolí.

Prednášku sme rozdelili do troch častí.

- A. Vznik a história alkoholu.
- B. Účinky a následky alkoholu.
- C. Aktivita „pavučina vzťahov“. Tieto aktivity môžu byť realizované aj v kontinuite a spolupráci na hodine výtvarnej a hudobnej výchovy.

História alkoholu

Pred tisícami rokov ľudia začali vyrábať alkohol z praktických príčin. Produkcia vína sa začala tak, že ľudia zistili, že hroznová šťava sa rýchlo kazí, zatiaľ čo vykvasená šťava - čiže víno - vydrží bez pokazenia. Mali aj problémy s nečistou vodou, z ktorej ľudia ochoreli, pokiaľ z vína ostali zdraví.

Neskôr sa víno začalo používať v cirkvi. Za renesancie sa pitie alkoholu pokladalo za akýsi kult, alkohol sa začal vyrábať hromadne. Neskôr, v 14. storočí, vzniklo pivovarníctvo, ľudia objavili, že z chmeľu a sladu sa dá vyrobiť lahodný nápoj. A tak sa začalo medzi ľuďmi popíjať.

Čo je to alkohol

- Alkohol mení správanie človeka, pretože otupuje jeho mozgové bunky.
- Alkohol vyvoláva stav opojenia, stav radosti - ale to je len klam, ktorý v konečnom dôsledku končí bolesťami, nervozitou, sklamaním.
- Alkohol spôsobí, že ľudia si myslia, že sa bavia, v skutočnosti chcú uniknúť pred problémami.

- Alkohol poskytuje zabudnutie, ale v podstate len na krátky čas.
- Alkohol môže spôsobiť aj smrť.
- Alkohol rozširuje cievy.

Účinky a následky alkoholu

Na nákrese ľudského tela je potrebné poukázať na škodlivé efekty alkoholu na ľudský organizmus:

- žalúdok a zažívací trakt,
- pečeň (kde sa všetok alkohol rozkladá ešte predtým, než opustí telo človeka),
- mozog spomaľuje jeho činnosť a otupuje vnímanie, myslenie, pohyby,
- zmysly – oslabuje zrak, hmat, čuch, chuť aj sluch atď.

Základné účinky alkoholu:

- spomalené reakcie,
- zhoršená koordinácia,
- znížená schopnosť jasne myslieť,
- zvracanie,
- nejasné videnie,
- ťažkosti pri chôdzi,
- kóma, smrť,
- choroba,
- cirhóza pečene,
- poškodenie mozgu,
- podvýživa,
- vynechanie pamäti,
- problémy v rodine, v škole, s priateľmi

Praktická úloha

Pre žiakov je pripravený nákres ľudského tela, v ktorom majú vyznačiť všetky orgány postihnuté pitím alkoholu (praktická úloha). V závere hodiny sa zahráme hru: *Pavučina vzťahov*.

Popis hry: Sedíme v kruhu. Vedúci má kľbko nite, ktorú začne hádzať, a žiaka, ktorému hodí niť, sa opýta na jednu vec súvisiacu s témou. Ten žiak postupne hádže kľbko iným, až kým nevznikne pavučina.

Príklady otázok:

- Ako by si sa cítil, keby si videl svojho učiteľa, rodiča, priateľa v stave opojenia?
- Čo by si robil, keby si stretol opitého človeka?
- Máš strach pred opitými ľuďmi?
- Bojíš sa spýtať niečo opitého človeka?

V závere hry, keď sa každý vystrieda minimálne raz, je potrebné opýtať sa žiakov, čo im pripomína pavučina¹.

Táto hra umožnila žiakom vzájomne diskutovať o otázkach, ktoré ich k danej problematike najviac zaujali, dozvedeli sa informácie o tom, ako ich spolužiaci vnímajú alkoholizmus. Po prestrihnutí pavučinovej siete nastal

¹ *Pavučina* – rodina, spoločenstvo, škola, priateľstvá. Stačí, aby jeden z nich zlyhal (prestrihne pavučinu na jednom mieste), a úplne sa zmení celá skupina, rodina, spoločnosť.

moment prekvapenia u žiakov, ktorí tento jav vnímali ako pretrhnutie priateľských väzieb. Týmto aktom sa dosiahol cieľ hry, ktorý poukázal na vplyv alkoholu na rodinné a priateľské vzťahy.²

3. etapa – výskumná časť

Prieskumu s témou: „Vplyv požívania alkoholu v rodinách na citový, spoločenský a osobnostný vývin dieťaťa“ sa zúčastnilo celkovo 65 žiakov, z toho 36 dievčat a 29 chlapcov, vo veku jedenásť až pätnásť rokov. Títo žiaci navštevujú druhý stupeň základnej školy. Výskum sme realizovali v každej triede zvlášť podľa vopred vypracovaného plánu. V dotazníku, ktorý bol anonymný, sme sa zamerali na zisťovanie vplyvu alkoholu v rodinách na prežívanie mladého človeka. Dotazník obsahoval 12 otázok, z ktorých si otázky 1–7 vyžadovali odpoveď áno alebo nie. Pri otázkach 8 a 9 sme žiakov požiadali o tri možnosti, na ktoré mali napísať poradie dôležitosti v ich odpovediach. Pri otázkach 10–12 sme sa zamerali na najčastejšie pocity žiakov a ich riešenie v situácii, ktoré nastávajú v rodinách. Dotazník sme vyhodnocovali vzhľadom na pohlavie a ročník, ktorý žiak navštevoval.

Otázka č. 1: Je podľa teba alkohol dobrý „spoločník“? (áno – nie)

Hypotéza č. 1: Predpokladáme, že žiacke odpovede budú: „Alkohol nie je dobrým spoločníkom človeka.“

Potvrdila sa naša hypotéza, všetci žiaci jednoznačne odpovedeli nie. Táto otázka úzko súvisela aj s otázkou č. 2 a otázkou č. 3, kde však neboli odpovede až také jednoznačné.

Otázka č. 2: Na pití alkoholu nie je nič zlé. Myslíš si, že je toto tvrdenie správne? (áno – nie)

Hypotéza č. 2: Žiaci vnímajú pitie alkoholu ako nesprávny spôsob života a vidia jeho zlé stránky. Preto väčšina odpovedí bude nie.

Jedenásť opýtaných nevidí nič zlé na pití alkoholu, čo je však veľmi pozoruhodné, sú to zväčša žiaci nižších ročníkov. Pri vyšších ročníkoch (8 a 9), kde si žiaci viac uvedomujú následky požívania alkoholu, už badáme výrazný pokles kladných odpovedí. Môžeme povedať, že aj hypotéza č. 2 sa potvrdila.

²Tému alkoholizmu je možné vhodným spôsobom prezentovať aj na hodinách výtvarnej výchovy vo vzájomnej interakcii diskusie a vytvorených diel žiakov.

Otázka č. 3: K poriadnemu mužovi patrí aj alkohol. Je to pravda? (áno – nie)

Hypotéza č. 3: Bude prevladať odpoveď, že k poriadnemu mužovi alkohol nepatrí.

Otázkou č. 3 sme chceli osloviť najmä dievčatá a ich pohľad na „skutočného muža“. Zaujímavé bolo vyjadrenie siedmakov, kde sa chlapci jednoznačne zhodli na odpovedi „nie“, pokiaľ u dievčat to nebolo jednoznačné, dve opýtané odpovedali na otázku kladne.

V ôsmom ročníku, kde sme predpokladali odpovede „nie“, sa až v štyroch prípadoch objavili názory, že k správne mužu patrí alkohol, čo nás do istej miery prekvapilo. A to najmä v porovnaní so siedmakmi, u ktorých sme očakávali skôr odpovede „áno“.

Naša hypotéza sa potvrdila iba čiastočne.

Otázka č. 4: Trošku alkoholu môže ochutnať aj dieťa, napríklad pri oslave Silvestra. Súhlasíš s týmto tvrdením? (áno – nie)

Hypotéza č. 4: Predpokladáme, že žiaci budú na otázku odpovedať kladne, nakoľko ochutnávanie alkoholu „na prst“ je v dnešných rodinách bežným zvykom.

Pri otázke č. 4 bolo pätnásť odpovedí záporných, čo sme predpokladali. Zaujímavý je názor dievčat všetkých ročníkov, ktoré boli v otázke ochutnania alkoholu u malých detí omnoho benevolentnejšie ako chlapci. Na zváženie je názor žiačok deviataho ročníka, ktoré sa vyjadrili jednoznačne odpoveďou „áno“.

Naša hypotéza bola potvrdená.

Otázky č. 5, 6, 7 už boli koncipované do konkrétneho prostredia - okolie žiaka, rodina, prostredie, kde vyrastá.

Otázka č. 5: Je podľa teba úplne normálne, že stretneš opitého človeka? (áno – nie)

Hypotéza č. 5: Stretnutie s opitým človekom je normálne, ale iba z dôvodu prostredia, v ktorom vyrastajú títo žiaci. Čiže predpokladáme odpovede áno.

V otázke o stretnutí s opitým človekom sme postrehli, že názory chlapcov (vo všetkých ročníkoch) sú jednoznačnejšie ako názory dievčat. Hypotézou pri tejto otázke bola jednoznačná odpoveď áno, nakoľko poznáme prostredie, kde žiaci vyrastajú.

Táto hypotéza sa nám však nepotvrdila, nakoľko dievčatá (takmer všetkých ročníkov) vnímajú takéto stretnutia skôr neprirodzené, čo nám potvrdil aj fakt, že šestnásť odpovedí bolo záporných. Veľmi zaujímavé je, že iba štyri

žiačky najnižšieho ročníka odpovedali záporne, pokiaľ až sedem opýtaných šiestačok pokladá za prirodzené stretnúť opitých ľudí.

Otázka č. 6: Stretávaš často opitých ľudí v tvojom okolí? (áno – nie)

Hypotéza č. 6: Vyvodzujeme z reálneho prostredia živote týchto detí a preto predpokladáme odpoveď áno.

Otázka č. 6 priamo nadväzovala na predchádzajúcu otázku, kde sa u chlapcov potvrdila naša hypotéza takmer stopercentne, pretože iba traja opýtaní chlapci odpovedali záporne.

U dievčat boli tieto odpovede rôznorodejšie. Na otázku odpovedalo kladne šesťnásť respondentiek a dvadsať opýtaných záporne. Hypotéza u dievčat teda nebola potvrdená.

Otázka č. 7: Bol niekedy niekto v tvojej rodine opitý? (áno – nie)

Hypotéza č. 7: Predpokladáme, že 90 % opýtaných žiakov odpovie na otázku kladne.

V tejto otázke, ktorá bola zameraná na vlastnú rodinu, sme sa dozvedeli, že iba desať žiakov nezažilo prítomnosť opitého človeka vo svojej vlastnej rodine. Hypotéza sa teda potvrdila.

Cieľom prvých sedem otázok bolo zistiť informovanosť žiakov o základných otázkach analyzovanej témy a preskúmať opodstatnenosť kladenia ďalších otázok, ktoré sa dotýkajú citového prežívania dieťaťa v analyzovaných situáciách.

„Každý človek je anjel s jedným krídlom.

*Aby sme však mohli lietať,
musíme sa navzájom objímať!“*

Otázka č. 8: S kým by si sa porozprával, keby si chcel vedieť niečo o alkohole? (podčiarkni max. 3 možnosti: mama – otec – pani učiteľka – kamarát – kňaz – policajt – lekár – strýko – teta)

Problematika alkoholizmu v rodinách je vážna téma a každé dieťa, ktoré sa s týmto problémom musí konfrontovať, je určite na pochybách, komu môže v tejto otázke dôverovať.

Je dôležité, aby žiaci nevnímali tento problém ako „tabu“, ale aby vedeli dostatočne otvorene vyjadriť svoje názory, myšlienky, pocity, otázky.

Aj v súčasnosti (napriek všetkému, čo sa v tejto oblasti podniká, myslíme kurzy, prednášky, preventčné programy na školách atď.) vnímajú mnohí žiaci túto oblasť skôr ako uzavretý problém, o ktorom sa im veľmi ťažko hovorí.

Pokiaľ žiaci nižších ročníkov ešte dokážu otvorene vyjadriť svoje postoje, žiaci ôsmeho a deviatego ročníka to chápu skôr ako „vrávanie sa“ v ich súkromí, čo sa potom prejaví aj v ich reakciách pri rozhovore na túto tému.

Je důležité, aby žiak našiel človeka, ktorému dôveruje a s ktorým nemá problém diskutovať na rôzne témy, vrátane analyzovanej problematiky. Žiakom sme ponúkli deväť ľudí, z ktorých si mali vybrať. Mohli podčiarknuť tri odpovede, nad ktoré mali napísať poradové číslo jeden, dva, tri, podľa dôveryhodnosti a spoľahlivosti daných osôb. Preto sa pri vyhodnocovaní odpovedí vyskytli pri prvom mieste až tri osoby.

Hypotéza č. 8: Predpokladali sme, že v nižších ročníkoch bude vyjadrená dôvera najmä otcovi a mame, vo vyšších ročníkoch skôr kamarátke, kamarátovi.

Žiakom sme dali možnosť dopísať aj vlastné osoby, ktoré sa nenachádzali v dotazníku. Túto možnosť však využil iba jeden žiak ôsmeho ročníka, ktorý by sa porozprával o analyzovanom probléme so svojou starou mamou.

V otázke č. 8 sme sa snažili zistiť, do akej miery dokážu žiaci o probléme alkoholizmu rozprávať so svojimi príbuznými alebo ľuďmi, ktorí majú skúsenosti s touto problematikou.

Prvé miesto má *mama*. Nepredpokladali sme, že u chlapcov bude odpoveď jednoznačnejšia (a to vo všetkých ročníkoch) ako u dievčat, pri ktorých sa na prvom mieste ocitli aj *kamaráti* a *učiteľka* (s rovnakým počtom bodov).

Druhým človekom, s ktorým by väčšina chlapcov preberala tento problém, by bol *otec*. V tomto názore sa chlapci zjednotili, pokiaľ u dievčat vidíme skôr rôznorodosť názorov. Tiež sme postrehli, že dievčatá v tejto problematike viac dôverujú ženám, pretože len v troch prípadoch sa ocitli v odpovediach príslušníci mužského pohlavia.

Naša hypotéza sa teda potvrdila a môžeme povedať, že aj dnešní mladí ľudia pri kontakte s takýmto problémom hľadajú v prvom rade pomoc v kruhu tých, ktorí sú im najbližší.

Práve k tomuto by mali rodičia pristupovať veľmi zodpovedne a snažiť sa denne odbúrať bariéry, ktoré vznikajú v komunikácii s vlastnými deťmi.

Tretie miesto patrí vo všetkých prípadoch *tetám, učiteľkám, kamarátom* – čiže ľuďom, ktorí sú v bezprostrednom kontakte so žiakom, ktorí prežívajú spolu s deťmi ich problémy a starosti. Odpoveď *kňaz, policajt a strýko* sa vyskytli v dotazníku iba v deviatich prípadoch.

Je teda na rodičoch, do akej miery budú „otvorení“ voči svojim deťom a ako dokážu počúvať a vnímať to, čo im ich dieťa rozpráva.

Otázka č. 9: Ako sa cítiš, ak je niekto v tvojej blízkosti opitý? (podčiarkni max. 3 možnosti: bojím sa – som nahnevany(á) – som sklamaný(á) – je mi to nepríjemné – nevadí mi to)

Pri tejto otázke sme opäť žiakom poskytli možnosť výberu rozličných pocitov, ktoré sme vopred so žiakmi prediskutovali. Snažili sme sa vybrať reak-

cie, ktoré sa svojim spôsobom líšia, no zároveň charakterizujú istý stupeň citového prežívania dieťaťa.

Pokiaľ v nižšom ročníku prevláda pocit strachu z opitého človeka, vo vyšších ročníkoch sa tento strach a obava premieňajú na hnev a sklamanie.

Neprijemný pocit majú žiaci všetkých ročníkoch, no najvýraznejšie sa prítomnosť tohto pocitu vyskytla v ôsmom ročníku, kde bol podčiarknutý až osemnásťkrát.

Je zrejme, že dieťa veľmi intenzívne vníma alkoholizmus svojho rodiča alebo príslušníka rodiny a jeho pocity sú veľmi rôznorodé.

Zaujímavé boli aj odpovede „nevadí mi to“, ktoré sa objavili len u žiakov deviateho ročníka, a to u chlapcov, na prvom mieste s rovnakým počtom ako odpoveď „je mi to neprijemné“.

Práve touto odpoveďou sme si potvrdili názor, že pokiaľ žiaci nižších tried ešte vnímajú tento problém ako niečo, čo sa ich bytostne dotýka, žiaci vyšších ročníkov to skôr vnímajú ako prirodzený jav, ktorý sa „naučili“ brať skôr normálne, a preto im to nevadí.

Otázka č. 10: Čo robí človek, ktorý je opitý, a kvôli čomu sa bojíš? (podčiarkni max. 3 možnosti: kričí – nahlas nadáva – bije člena rodiny – hádže predmety – ubližuje ti – bije sa s niekým iným – je veľmi zlostný – rozbíja nábytok

Každý pocit človeka vychádza z určitej situácie, a preto sme položili otázku, prečo sa žiak bojí, poprípade prečo prežíva pocity, ktoré podčiarkol v predchádzajúcej otázke. Žiaci mohli opäť podčiarknuť tri odpovede. Dospeli sme k týmto záverom:

Pocit	Chlapci	Dievčatá
Kričí	23	24
Je zlostný	13	21
Nadáva	18	21
Bije člena rodiny	7	4
Bije sa s niekým	10	18
Hádže predmety	7	8
Ubližuje mi	1	2
Rozbíja nábytok	6	3

Z tabuľky nám jednoznačne vyplýva, že žiaci sa väčšinou boja preto, lebo človek pod vplyvom alkoholu reaguje na svoje okolie krikom a nadávkami. Je veľmi pozoruhodné, že v odpovediach sa vyskytlo aj to, že žiakom je ubližované, čo by malo byť signálom nielen pre rodičov a učiteľov, ale tiež pre našu spoločnosť.

Ako vyplýva z tabuľky, žiaci sa stretávajú s rôznymi následkami požívania alkoholu vo vlastnej rodine - rozbíjanie, bitie a iné druhy násilia zrejme nie sú v týchto rodinách až také neobvyklé.

V tejto otázke sa jednoznačnejšie vedeli vyjadriť chlapci, pretože u dievčat sme často postrehli, že nemali zakrúžkované viac ako tri odpovede.

Je však zlé, ak dieťa vo veku, kedy dospieva, formuje svoje myšlienky, pocity, vlastne celú osobnosť, musí vyrastať a formovať sa práve v prostredí, kde dochádza k takýmto udalostiam.

Otázka č. 11: Keď je niekto doma opitý, čo najradšej robíš? (podčiarkni max. 2 možnosti: idem vonku – zavriem sa do svojej izby – sedím pri opitom človeku – skrývam sa)

Ako sme analyzovali v predchádzajúcej otázke príčiny nepríjemných pocitov detí, tak sa musíme zamyslieť aj nad tým, ako tieto situácie vo vlastnej rodine deti riešia. Nato sme sa opýtali v otázke č. 11, kde sme nechali žiakom možnosť dvoch odpovedí. Predpokladali sme, že žiaci budú postupovať „vylučovacou metódou“, kde by mohli hneď vylúčiť možnosť „sedím pri opitom človeku“ a možnosť „skrývam sa“.

Z jednotlivých odpovedí nám jasne vyplýva, že žiaci riešia problém kontaktu s opitým človekom najčastejšie spôsobom odchodu vonku – do prírody, na prechádzky a podobne.

Vysoké percento u dievčat, ale tiež u chlapcov získala odpoveď – zavriem sa do svojej izby. V tomto riešení situácie hľadajú žiaci „únik“ a chcú mať zrejme pokoj od človeka, ktorý im ho svojim správaním narušuje.

Zaujímavé je aj vyjadrenie u chlapcov (2 percentá), že tento problém nepoznajú, nestretli sa s ním vo vlastnej rodine.

Čo nás dosť prekvapilo, je, že až jedenásť percent opýtaných zostáva sedieť pri opitom človeku. Náš predpoklad sa nám teda potvrdil čiastočne.

Otázka č. 12: Podčiarkni 5 pocitov, ktoré prežívaš, keď vidíš niekoho opitého zo svojich blízkych: strach – hnev – hanba – pohoda – radosť – ohrozenie – nebezpečenstvo – zlý pocit – nenávisť – zúfalstvo – sklamanie – odvrhnutie.

V tejto otázke sme sa pýtali žiakov na päť pocitov, ktoré majú, ak vidia opitého niekoho zo svojich blízkych.

Žiaci si mohli vybrať z dvanástich pocitov. Vyhodnotenie sa týka len prvých piatich pocitov, ktoré žiaci podčiarkli a ktoré patrili v odpovediach k najčastejšie vyskytujúcim sa. Pocity, ktoré prežívajú mladí pri kontakte s alkoholom vo vlastnej rodine, sú veľmi rôznorodé a závisia od mnohých faktorov, ktoré ovplyvňujú prežívania dieťaťa.

Dieťa, ktoré prežívalo takéto situácie od ranného detstva, zrejme neprežíva tie isté pocity ako dieťa vyrastajúce v rodine, kde požívanie alkoholu nie je pravidlom.

Touto otázkou sme chceli zistiť, do akej miery si žiaci uvedomujú a ako prežívajú takýto problém vo vlastnej rodine. Pojmy jednotlivých pocitov sme si pred vyplnením dotazníka vysvetlili a overili správnosť chápania jednotlivých pocitov u žiakov.

Pokiaľ v nižších ročníkoch prevláda *pocit sklamaní, strachu a cítenia nejakého nebezpečenstva*, vo vyšších ročníkoch je prevažujúcim pocitom *hnev, nenávisť, odvrhnutie*.

Je to podmienené nielen vekom, skúsenosťami a osobnostnou zrelosťou žiakov, (myslíme vo vyšších ročníkoch), ale tiež vnímaním a pohľadom na situácie, ktoré žiak prežíva.

U dievčat sme postrehli najčastejšiu odpoveď *zlý pocit z opitého človeka*. Tento pojem sme si vysvetlili spojením pocitov *hnevu, zavrhnutia, strachu, úzkosti*.

V podstate všetky dievčatá všetkých ročníkov vyjadrili tento postoj najvýraznejšie.

Veľmi často sa objavovali aj *pocity hanby, sklamaní a strachu* (najmä u mladších žiačok).

Je zaujímavé, že v odpovediach sa vyskytli aj *pocity radosti a pohody*, dokonca v jednom dotazníku respondent podčiarkol iba *pocit pohody*.

Aj odpovede, ktoré sa vyskytli v tejto otázke, by mali byť rodičom varovným signálom. Nie je predsa v poriadku, ak sa dieťa cíti vo vlastnej rodine ohrozené a prežíva pocity strachu, sklamaní a nebezpečenstva. Rodina má predsa poskytovať dieťaťu nielen materiálne zabezpečenie, ale tiež má spĺňať podmienky duchovného a duševného rozvoja jedinca.

Jedinec sa však nerozvíja v prostredí, kde na neho pôsobia analyzované pocity, ale práve naopak. Každé dieťa takým prostredím trpí a degraduje sa jeho postoj nielen k vonkajšiemu svetu, ale aj k svetu vnútornému, tj. citovému prežívaniu dieťaťa.

Konštatujeme teda, že rodičom by nemali unikať následky, ktoré spôsobujú nadmerným požívaním alkoholu. A vôbec nevravíme o následkoch materiálnych a zdravotných. Ale o následkoch na detských „dušiach“, ktoré môžu častokrát spôsobiť tie najbolestnejšie a v mnohých prípadoch nevyliciteľné traumy, ktoré potom ovplyvnia celý nasledujúci život takého dieťaťa. Kiež by si to každý rodič vedel uvedomiť skôr, než s alkoholom začne.

Záver

V závere môžeme vysloviť snáď len zopár myšlienok, ktoré sa nám realizáciou tohto projektu potvrdili. Je dôležité vnímať žiakov ako plnohodnotné

osobnosti – ako ľudí, ktorí sú pre nás dôležitými a ktorí sa majú stať základom nášho života. Okrem vonkajšieho výzoru a vedomostnej úrovne by sme si mali my – pedagógovia a rodičia – všímať aj to, čo naši zverenci cítia, prežívajú, ako reagujú na jednotlivé situácie a čoho odrazom je ich správanie. Možno práve týmto prístupom sa dozvieme o ich dušiach omnoho viac.

Projekt, ktorý sme realizovali, sa páčil aj žiakom, ktorí sa ho zúčastnili, čoho dôkazom sú odpovede, ktoré nám poskytli spätnú väzbu.

Na otázku, o čom by chceli ešte diskutovať a či sa im tento projekt páčil, odpovedali takto (vyberáme najzaujímavejšie postrehy):

- bavilo ma to, ešte by som sa chcela niečo dozvedieť o vývine ľudského života,
- bolo to zaujímavé, chcel by som sa s Vami porozprávať aj o iných drogách,
- bolo to super, niečo také by bolo fajn, ale s témou sexualita,
- dosť vecí som sa dozvedel, o ktorých som ani netušil,
- bola to zaujímavá prednáška, mohlo by byť niečo aj s lekárom, psychológom.

Z názorov žiakov sme teda jasne vycítili, že potrebujú komunikovať o všetkých oblastiach života a sú plní nadšenia pre rôzne aktivity, ktoré sa s nimi uskutočňujú. Je len na nás objaviť v žiakoch túžbu po poznaní, ktorá snád v budúcnosti prinesie aj svoje „ovocie“.

Literatúra

SHAPIRO, S. *Alkohol a iné drogy*. Bratislava: Archa, 1992.

BRIGHTONOVÁ, S., PERRY, M. *Drogy – ako na to? Praktické nápady pre drogovú prevenciu*. Orava: ICM, 1998.

ČUCHRANOVÁ, Z., TEPLICKÁ, K. Vplyv požívania alkoholu v rodinách na citový, spoločenský a osobnostný vývin dieťaťa. *Pedagogická orientace* 2004, č. 4, s. 98–110. ISSN 1211-4669.

Adresa autorek: Mgr. Zuzana Čuchranová, ZŠ Mlynky-Biele Vody, cuchranovaz@post.sk, Ing. Katarína Teplická, TU Košice – Katedra podnikania a manažmentu, katarina.teplicka@tuke.sk